

MİLLÎ MÜCADELE, PROPAGANDA, ATATÜRK VE BASIN

Belkıs ULUSOY*

National Struggle, Propaganda, Atatürk and Press

In this article, how Mustafa Kemal Atatürk used press activities as a mean in order to provide public opinion on independency, to get the neccessary political, social, cultural situation and to make the propaganda of this case after Mondros Cease-Fire Treaty which caused him to begin struggle for national independency. Also, it is analysed briefly how he used press activities for the intensifying national idendity at the beginning of Turkish Republic.

Key words: Mustafa Kemal Atatürk, Anatolian press, propaganda, national struggle.

Giriş

Siyasi arenada faaliyet gösteren kişi ve kurumların, iktidardaki yerlerini sağlamlaştırmak veya kendilerine iktidara giden yolu açabilmek amacıyla hizmet etmekte oldukları veya hizmet etmeyi düşündükleri toplumla aralarında iyi bir ilişkinin, diyalogun mevcudiyeti gereklidir. Bu diyalogun kurulması ve özellikle de olumlu yönde kurulması siyasi çevrelerin geleceklere açısından büyük önem taşır. Söz konusu diyalogun kurulması işi ise büyük oranda medya, daha geleneksel tabiriyle basın yoluyla mümkün kılınabilmektedir.

Özellikle son yüzyılda gelişen teknolojinin de kazandırdığı yeni olanaklarla daha geniş kitlelere daha kısa zamanda ulaşabilme özel

liğini elde eden basın, bu sayede daha önemli bir güç haline gelmiş tir.

Basının önemi, tahmin edileceği gibi toplum üzerindeki etkinliğinden kaynaklanmaktadır. Basının etkinliği ise, basının ortaya çıkışından günümüze değin dünya genelinde yaşanmış pek çok toplumsal, siyasi ve hatta ekonomik olay ve bu dönem basınının içeriği ve izlediği yayın politikası incelendiğinde yadsınamaz bir gerçek olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu etkinin derecesi sosyal bilimlerin pek çok dalında faaliyet gösteren ilim adamlarınca tartışılıyor olsa da, sonuçta etkinin derecesi tartışılmaktadır, yani az veya çok basının bir etkinliğinin varlığı genel kabul görmektedir.

* Yrd. Doç. Dr., İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Gazetecilik Bölümü.

Haber verme, bilgilendirme, eğitime, kamuoyu oluşturma ve yönlendirme gibi işlevleri olan basın, gerek siyasi gerekse kültürel açıdan çok önemli bir etki aracı durumundadır. Basın, birey veya kitlelerin siyasi tercihlerini etkilediği gibi, belirli konulardaki kanaatlerinin veya tutumlarının değişmesine de etki edebilmektedir ki, nitekim basının bu özelliği siyasi çevrelerce de dikkatten kaçmamıştır. Siyasi çevreler, genelde basını propaganda amacıyla kullanma yoluna gitmektedirler. Kitleleri kendi fikirleri etrafında birleştirme, kendi etki alanı içine dahil etme düşüncesiyle hareket eden siyasiler, insanları bilgilendirme ve bu bilgilendirme işini gerçekleştirirken de etkileme ve yönlendirme amacını gütmektedirler. Doğal olarak da bunu yaparken, en uygun araç olarak düşündükleri basını kullanmaktadırlar.

Mustafa Kemal Atatürk de basının kitleler üzerinde oluşturduğu etkinin bilincinde olan bir devlet adamı olarak, millî mücadele döneminde, bağımsız bir Türkiye kurmak amacıyla hareket ettiği dönemde basını bir silah olarak kullanmayı tercih eden devlet adamlarından biri olmuştur.

Mustafa Kemal, bu dönemde bağımsızlık yolunda bir fikir birliği oluşturmak, gerekli siyasi, sosyal ve kültürel zemini hazırlamak için işe girişmiş ve davalarının propagandasını yapmak için millî merkezler ve çeşitli dernekler kurmanın yanı sıra en güçlü ve hukuki bir araç olan gazetecilik faaliyetlerini seçmiştir.

Atatürk ve Yazılı Basın

Mustafa Kemal askerî alanda verdiği mücadeleye ek olarak yazınsal alanda da bir mücadeleye girişme gereksinimi hissetmiştir. Çünkü askerî alanda kazanılacak bir başarının yolunun bağımsızlık fikrini en son raddeye kadar benimsemiş, aklında bu dü-

şünceye zıt hiçbir görüşe yer olmayan ve bu savaşın kazanılması konusunda kuşkuları bulunmayan dolayısıyla da maneviyatı çok güçlü bir kitlenin varlığından geçtiğinin bilincindedir. Askerî sahadaki mücadele, bu kitlenin vereceği destekle kazanılabilecektir. Bu maksatla, genellikle Anadolu'daki kurtuluş hareketine dair hiçbir bilgi içermeyen ve ekseriyetle İstanbul hükümeti ile ilgili ve İtilaf devletlerinin Türkiye ile ilgili düşünce ve faaliyetleriyle alakalı yayınlar gerçekleştiren İstanbul basınının yayınlarına karşın alternatif bir basın oluşturulması düşünülmüştür. Bu alternatif basın aracılığıyla kamuoyunun ülkede halî hazırda yürütülmekte olan bir bağımsızlık mücadelesinin varlığından haberdar edilmesi, kamuoyunun söz konusu mücadeleye katılmaya teşvik edilmesi ve bu doğrultuda yönlendirilmesi amaçlanmıştır. Sözü geçen basının; İstanbul dışında, yabancı kuvvetlerden ve İstanbul hükümetinin baskı ve sansüründen uzak bir bölgede faaliyet göstermesine karar verilmiştir. Bu düşünceden hareketle Anadolu'nun pek çok vilayetinde ve kazasında 'Anadolu basını' veya 'millî mücadele basını' olarak adlandıracağımız bir basın yayın faaliyeti hayat bulmuştur.

Mustafa Kemal bundan sonra, Anadolu halkının ulusal bağımsızlık mücadelesine çekilebilmesi amacıyla, kamuoyunu bir fikir doğrultusunda şekillendirmeye yönelik propaganda faaliyetine girişmiştir. Erzurum ve Sivas Kongrelerinin yapıldığı tarihlerde ülke içinde cereyan eden olayları, ulusal bağımsızlık hareketini başlatanlara halkın duyduğu destek ve güveni, yurtiçi ve yurtdışındaki kamuoyuna süratle iletme amacıyla *İrade-i Milliye* ve ardında da *Hakimiyet-i Milliye* gazetelerinin yayınlanmasını sağlamıştır.

Erzurum ve Sivas Kongrelerinde alınan kararların yayınlandığı *İrade-i Milliye* ga-

zetesinin ilk sayısı 14 Eylül 1919'da çıkmıştır. *İrade-i Milliye*'nin yazı işlerinden sorumlu olması için Mustafa Kemal, Sivas Kongresi üyelerinden Rasim Hoca'ya teklif götürmüştü, bu zat ise çok güvendiği öğrencilerinden Süleyman Bey'i bu işle görevlendirmiştir. (Özkaya, 2001: 25) Sivas vilayet matbaasında, dört sayfa olarak, önceleri haftada bir, daha sonra haftada iki ve ardından da günlük olarak yayımlanan *İrade-i Milliye*, (Kabacalı, 2000: 152) İstanbul aydınlarının da yararlanabilmesi ve ulusal bağımsızlık savaşının safhalarından haberdar olabilmeleri düşüncesiyle gizli yollarla İstanbul'a sokulmuştur. Sivas Vilayeti Baytar Dairesinin kaşesini taşıyan zarflarla İstanbul'a sokulabilen gazetenin bütün sayfaları Mustafa Kemal Paşa'nın bildirimleri, yayınlamış olduğu beyannameler, Heyet-i Temsiliye'nin kararları ile doludur. (Özkaya, 2001: 26) Mustafa Kemal, Sivas'ta olduğu müddetçe gazetenin yazı işleri ile yakından ilgilenmiş olup, Ankara'ya hareketi sonrası *İrade-i Milliye* gazetesi 18 Aralık 1919 tarihli sayısından itibaren Mustafa Kemal'in yakın kontrolünden çıkmıştır. (Coşar, -: 118)

Mustafa Kemal, Ankara'ya gelişinin ikinci günü burada da bir gazete çıkarmak için çalışmalara başlamış, ulusal bağımsızlık savaşının amaçlarının ve yapılmakta olan işlerin kamuoyuna duyurulması için *Hakimiyet-i Milliye* gazetesinin yayınlanmasını sağlamıştır.

Meclisin kuruluş amacı, oturumları ve faaliyetleri ile ilgili yazılara sıkça yer verilmiştir. Gazetenin yazı işleri müdürlüğüne Mustafa Kemal'in çok sevdiği ve inandığı yedek subay Recep Zühtü Soyak getirilmiştir. 10 Ocak 1920'den itibaren haftada iki gün yayınlanmaya başlayan gazete, Ankara Vilayet Matbaasında, 1800'lü yılların başından kalma, kollu bir baskı makinesiyle ve az bir

hurufatla basılmaktadır. Mustafa Kemal gazetesinin hemen her işiyle yakından ilgilenmektedir. Kağıt sıkıntısının yaşandığı dönemde, baş yaveri Salih Bey aracılığıyla İstanbul'dan kağıt getirilmesi ile ilgili yazışmaları bizzat kendisi yaptığı gibi yine mürekkep ve yeni bir baskı makinesinin temini için de gayret sarf etmiştir. (Özkaya, 2001: 29-33)

Gazetenin abonelik işlemleriyle de yakından ilgilenen Mustafa Kemal, konuyla ilgili yazışmalar ve telgraf işleriyle bizzat kendisi uğraşmış, ayrıca gazetenin ülkenin genelinde dağıtım işiyle de yakından ilgilenmiştir. (Coşar, -: 125-126)

Mustafa Kemal, gazetenin Anadolu'da düzenli bir şekilde dağıtımının gerçekleştirilmesinin yanı sıra İstanbul'da da dağıtımın başarıyla yapılabilmesi için tedbirler almıştır. *Hakimiyet-i Milliye*'nin her nüshasından 700 adedinin İstanbul'daki Çanakkale Müstahkem Komutanı Şevket Bey'e göndermiştir. Amaç, bu gazetelerin Ayan ve Mebuslar Meclisleri mensuplarına ve ayrıca bayiler yoluyla da halka ulaştırılmasıdır. (Özkaya, 2001: 39)

Hakimiyet-i Milliye'nin başyazılarının çoğunda imza yoktur. Bu imzasız yazıların Mustafa Kemal tarafından yazıldığı düşünülmektedir, ancak tahmin edileceği gibi kanıtlanamamaktadır. Bizzat 'Heyet-i Temsiliye reisi Mustafa Kemal' imzasıyla yayınlanan yazılar da mevcuttur ki, bunlar bildirimler ve beyannamelerden ibarettir.*

Hakimiyet-i Milliye, izlediği yayın politi-

* Ayrıntılı bilgi için bkz. "Mustafa Kemal Paşa'nın Beyannatı", *Hakimiyet-i Milliye*, no: 36, 7 Haziran 1920, s. 1, "Büyük Millet Meclisi'nin Memlekete Beyannamesi", *Hakimiyet-i Milliye*, no: 25, 28 Eylül 1920, s. 1.

kasıyla kamuoyuna Ankara'daki ulusal bağımsızlık hareketinin ne denli kararlı ve güçlü bir hareket olduğu düşüncesini aşılarmayı hedefler. 'Memleketin istiklali için çalışacak' Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin açılışına dair verilen gösterişli haberler, Anadolu hareketinin amacı ve işleyişi ile ilgili Mustafa Kemal ile yapılan söyleşiler, Mustafa Kemal'in bağımsızlık mücadelesiyle ilgili açıklamaları, Meclisin çalışmalarıyla ilgili ayrıntılı bilgiler hep halkın güveni ve desteğini kazanmaya yöneliktir."²⁸

Bu dönemde, Mustafa Kemal'in bizzat kurduğu, sözünü ettiğimiz iki gazetenin dışında Anadolu'nun çeşitli vilayetlerinde, yürütülmekte olan ulusal bağımsızlık mücadelesine destek veren yerel gazeteler yayımlanmaktadır. Balıkesir'de yayımlanmakta olan *Doğru Söz*, Kastamonu'da *Açık Söz*, Konya'da *Babalık* ve *Öğüt* gazeteleri, Amasya'da *Emel*, Adana'da *Yeni Adana*, Erzurum'da *Ervar-ı Şarkıye* ve *Albayrak* gazeteleri, Sivas'ta *İrade-i Milliye*, Ankara'da *Hakimiyet-i Milliye*'nin dışında Yunus Nadi tarafından yayımlanmakta olan *Yeni Gün* gazetesi bunlardan bazılarıdır. Millî mücadele yıllarında Anadolu'da çok sayıda gazete kurulmuştur ve bunların tamamına yakını da Anadolu hareketine destek vermektedir. Yayımlanan gazetelerde takip edilen yayın politikası, millî birlik ve beraberliği pekiştirmek, işgalciler ve onların işbirlikçilerinin bölücü, yıkıcı ve yalana dayalı propagandalarına karşı kamuoyunu uyanık tutmak, millî kurtuluşu ger-

çekleştirmek için milleti bir fikir birliği etrafında toplamak amacı doğrultusunda olmuştur.

Kamuoyunun bağımsızlık fikrini benimsemesi ve buna destek vermesinin sağlanmasında bu basın kuruluşlarına büyük görevin düştüğüne inanan Mustafa Kemal, Anadolu'da husule gelen basın faaliyetlerini yakından takip etmiş, tüm bu gazete ve dergilerin yayın politikalarının oluşturulmasında da etkili olmuştur."²⁹

Atatürk ve Diğer Kitle İletişim Araçları

Propagandanın gücüne inancı büyük olan Atatürk, Anadolu'daki bağımsızlık hareketinin haklılığını ve Türk topraklarındaki yabancı kuvvetlerin haksız bir işgal gerçekleştirmekte olduklarını tüm dünya kamuoyuna ve bu arada Türk halkına duyurmak için basının son derece etkin bir propaganda aracı olacağını düşünmüştür.

Sözlük anlamı, "Bir öğretinin, düşüncenin, ideolojinin, inancın, siyasal görüş veya bilginin tanıtılması, benimsetilmesi ve yaygınlaştırılmasını amaçlayan söz, yazı ve türlü araçlarla gerçekleştirilen eylem" olarak geçen propagandanın tanımındaki 'türlü araçlar'ı da tahmin edileceği gibi ekseriyetle kitle iletişim araçları teşkil etmektedir. Mustafa Kemal, iç ve dış kamuoyunun belirlenen hedefler doğrultusunda şekillendirilmesi işini gerçekleştirirken yalnızca yazılı basın-

²⁸ Ayrıntılı bilgi için bkz. "Tarihi Vakıa: Büyük Millet Meclisi", *Hakimiyet-i Milliye*, no: 24, 23 Nisan 1920, s. 1, "Büyük Millet Meclisi Bugün Açılıyor", *Hakimiyet-i Milliye*, no: 24, 23 Nisan 1920, s. 3, "Mustafa Kemal Paşa Hazretleriyle Mülakat", *Hakimiyet-i Milliye*, no: 101, 6 Şubat 1921, s. 1, "Büyük Millet Meclisi Toplantısıyla İlgili Ayrıntılı Bilgiler: Büyük Millet Meclisi Birinci İhtimai Birinci Celse 23 Nisan 1920", *Hakimiyet-i Milliye*, no: 26, 1 Mayıs 1920, s. 2-3.

²⁹ "28 Eylül 1920'de TBMM'de yaptığı bir konuşmasında basın mensuplarının durumuna değinerek, "hayatlarını idame etmek için maddi muavenet; fakat ihtimal ki, mevzu bahis edilmek lazım gelen en mühim ve hakiki muavenet, fikri muavenet olacaktır ki bu da yapılmıştır. Bütün gazetelere ne yolda idare-i kalem edeceklerine dair tarafımızdan talim verilmiştir ve bütün matbuatımız bu dairede vazife etmektedir" demiştir. (Özkaya 2001: 15)

dan yararlanmamıştır. Farklı kitle iletişim araçlarını da propaganda vasıtası olarak kullanmıştır.

Haber yayma ve haber alma kavramının telgraf ağı ve telgrafçılıkla özdeşleştirildiği o dönemlerde, ilk iş olarak telgraf hatlarını kontrol altına almayı planlamış ve Amasya'ya yerleşir yerleşmez (Mayıs-Haziran 1919) Anadolu'daki telgraf şebekesini kontrolü altına almıştır. Böylece, İstanbul'u işgal eden müttefikler tarafından, Damat Ferit hükümeti nezdinde kurulan ve işgalcilerin lehine ve daha çok onların propagandasını yaymaya yönelik haberler yapan 'Türkiye Havas-Reuter Ajansı'nın haberlerinin Anadolu'ya girişine engel olmuştur. (Koloğlu, 1994: 41-42) Mustafa Kemal'in, telgraf hatlarını kontrol altına almasıyla özellikle İstanbul'dan Anadolu'ya ulaşan ve Anadolu halkını İstanbul'daki hükümet ve işgal kuvvetleri lehine çekmeye çalışan, Anadolu hareketini baltalayan ve bunun yerine İngiliz güdümüne girmenin Türkiye'ye getireceği sözde faydalardan bahseden haberlerin önü bir nebze olsun alınabilmiştir. Telgraf hattının kontrol altına alınmasıyla ayrıca, İstanbul'un da Anadolu'da gelişen hareketten bilgi alması önlenmiştir.

Anadolu Ajansı Kuruluyor

Mustafa Kemal, bundan sonra hem Anadolu'daki millî basına hem de kendi kurmuş olduğu gazetelere, yürütülmekte olan bağımsızlık mücadelesi ile ilgili süratli ve sürrekli bilgi akışını sağlamak, Anadolu halkının iç ve dış konularda doğru haber ve bilgilerle aydınlatılabilmesini temin edebilmek amacıyla bir haber ajansı kurma kararı almıştır. Bu kararın alınmasında Halide Edib Adıvar ve Yunus Nadi de etkili olmuştur.

Kurulacak bu haber ajansı vasıtasıyla, Anadolu'da devam eden mücadelenin birlik

içerisinde sürdürüldüğü izlenimini yaratacak türden haberlerin çıkması temin edilecektir. Dış kamuoyuna İstanbul'dan ayrı olarak Ankara'da genç, bağımsız, millî bir devletin temellerinin atıldığı, milletin birlik ve beraberlik içinde olduğu, milletin Mustafa Kemal önderliğinde başlatılan Kurtuluş Savaşını kazanma azminde olduğu yine bu sayede duyurulacaktır. Böylelikle Anadolu Ajansı 6 Nisan 1920 tarihinde kurulur. (Er, 2003: 40) Ajansın ilk kurulduğu sıralarda teknik imkanları oldukça sınırlıdır. Başlangıçta sadece bir teksir makinesiyle çalışmaya başlamıştır. Önemli haberleri ve özellikle cephelelerdeki durumu bildiren tebliğleri ilave şeklinde yayınlamaktadır. (Çapanoğlu, 1960: 68-69)

Anadolu Ajansı'nın kurulma amacının halka siyasi olaylar hakkında bilgi vermek olduğu belirtilir. Ayrıca, Türk kamuoyunu yanlış yollara sürükleyerek, millî birliği tehlikeye düşürmek amacıyla içten ve dıştan yapılmakta olan tahriklere karşı milleti uyumak tutmak, milleti kurtuluşu sağlayacak karar ve hareketleri vaktinde bildirmek de Ajansın amaçları ve görevleri arasında sayılır. (Teke- li, 2002: 31)

Millî Mücadele Aleyhindeki Yayınlara Karşı Alınan Tedbirler

Mustafa Kemal, Türk halkının bağımsızlığını kazanması fikrini kamuoyuna benimsetme amacıyla faaliyet gösteren kitle iletişim araçlarının geniş kitlelere ulaşması için gayret gösterirken, bir yandan da halkın moralinin bozulmaması, yanlış ve taraflı haberlendirilmesinin önüne geçilmesi için de, bu türden yayın yapan bazı İstanbul gazetelerinin ve azınlık gazetelerinin Anadolu'ya sokulmaması konusunda çalışmalar yapmıştır.

Kurulma çalışmaları süren yeni Türk devletin zararına oluşacak her türlü fikrin

önüne geçebilmeyi isteyen Mustafa Kemal Atatürk, bu amaç doğrultusunda, İstanbul'da yayınlanan ve Anadolu'da yürütülmekte olan kurtuluş hareketi ile ilgili aleyhte yayın yapan gazetelerin veya İstanbul hükümetinin emir veya kararlarının Anadolu'ya girişine engel olunması için de bazı tedbirler almıştır. Bu düşünceden hareketle, 23 Nisan 1920'de Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin açılmasından yalnızca iki gün sonra, 25 Nisan 1920'de 'Hıyanet-i Vataniye Kanunu' kabul edilmiştir. Buna göre, İstanbul'la yapılacak her çeşit resmî haberleşme yasaklanmaktadır. İstanbul'dan gelecek gazete ve dergilerle, resmî yazıların derhal geri gönderilmesi öngörülmektedir. Bu koşula uymayanlar söz konusu yasa gereği suçlu sayılmaktadır. Posta ve telgraf haberleşmesi de yine bu kanun gereği sansüre tabi tutulmaktadır. (Er, 2003: 38-39)

Basın yoluyla yapılan propagandanın etkinliğine inanan Mustafa Kemal, Türkiye aleyhine dış dünyada yapılan uydurma ve yalan yayınların da süratle cevaplanmasına çok dikkat etmiştir. Örneğin, Bulgar basınında yayınlanan ve İstanbul boşaltılmadığı taktirde Anadolu'daki Hıristiyanların katledileceğine dair haberlerin yalanlanması için bizzat Mustafa Kemal tarafından Edirne I. Kolordu Komutanlığı'nın görevlendirilmesi buna örnektir. (Er, 2003: 38)

Yapılabilecek her türden yıkıcı propagandaya karşı söz ettiğimiz tedbirlerin yanı sıra başka bir sıra girişimde daha bulunulmuştur. Millî birlik ve beraberliği pekiştirmek, işgalciler ve onların işbirlikçilerinin bölücü, yıkıcı, sindirici propagandalarıyla karşı Anadolu halkının beyninin yıkanmasını önlemek ve millî kurtuluşu gerçekleştirmek amacıyla kamuoyu oluşturabilmek amacıyla Atatürk'ün önerisiyle TBMM'de gazeteci milletvekili Yunus

Nadi'nin başkanlığında 'İrşad Encümeni' oluşturulmuştur. İrşad Encümeni'ne bağlı olarak kurulan 'İrşad Heyetleri'nin görevi; kurtuluş savaşının gerekliliği, amacı, meclisin çalışmaları, ülkenin içinde bulunduğu durum ve tehlikelerin büyüklüğü hakkında milleti bilgilendirmek, ayrıca ülke genelinde kurulan şubeler aracılığıyla lehte ve aleyhte olup bitenler hakkında bilgi toplamak ve bunları merkeze süratle iletmektir. (Er, 2003: 38)

Matbuat ve İstihbarat Genel Müdürlüğü'nün Kurulması

Mustafa Kemal basına o denli büyük önem vermektedir ki, TBMM'ce ve hatta bizzat kendisi tarafından hazırlanan 6 sayılı kanun, haberleşme, diğer bir deyişle basın ile ilgili olmuştur. Basının kamuoyu oluşumu ve yönlendirmesindeki etkin gücünün bilinciyle hareket eden Mustafa Kemal, konuyla ilgili bir kurumun kurulmasını öngören bir yasanın çıkarılmasını ve bu sayede gerek yurtiçinde gerekse yurtdışında, yeni Türk hükümetinin faydasına yönelik propaganda faaliyetlerinin daha teşkilatlı bir şekilde yapılmasını amaçlamıştır.

6 sayılı kanun tasarısının gerekçesi şöyledir: (Er, 2003: 44) "Genel olarak kabul gören bir gerçeğe göre, ülkemizin uğradığı felaketlerin en önemli nedenlerinden biri de iç ve dış kamuoyunun ulusun yüksek çıkarlarına uygun biçimde yönetilmesinde gösterilen ihmaldir. Ulusal çıkarlarımızın savunulmasında silah kadar etkili, siyaset ve düşünce örgütlenmesinin öteden beri ihmal edilmiş olması, pek çok kötülöklere yol açmış halen de açmaktadır. Güçlü bir örgüt kurmak yoluyla, düşünce gücünün bütün güçlere üstün geldiği şu günlerde, ulusal politikamızı dışarıya karşı savunma ve içeride de her yere yayma gibi iki büyük amacın yerine getirilmesi amaçlanmaktadır. Tasarı ile kurulması

öngörülen Matbuat ve İstihbarat Genel Müdürlüğü iki büyük amacı gerçekleştirmeye çalışmalıdır.... Örgütün programı; Avrupa basını arasında ulusal çıkarlarımızı savunmak için yayında bulunmak ve dünya basınına sürekli izleyerek dünyadaki gelişmeleri anlamaya çalışmak, öte yandan da içeride günün gerektirdiği düşünsel ve ruhi işbirliği sağlamak için yayın yapmaktır. Anadolu'nun çeşitli noktalarında gazete yayımlatmak ve bunların biçimsel olarak mükemmel ve manen de sürekli olarak uyanık tutulmasını sağlamak örgütün görevleri arasındadır...".

Tasarıya ilişkin, bir kısım milletvekillerinden, kurumun teşkilinin gereksiz masrafa yol açacağı düşüncesiyle aleyhte görüşler çıkmış olsa da bu görüşlere İzmir milletvekili gazeteci Yunus Nadi ve yine bir kısım aydın görüşlü milletvekillerinden cevap gelmiştir. Yunus Nadi: "Zamanımızda kamuoyunu iç ve dış propaganda ve fikir kuvvetiyle kazanmak usulü orduların kuvvetine eşit denilecek kadar önem kazanmış bir meseledir. Basına dördüncü kuvvet denilmesi çok zaman önce olmuştur. Böyle bir teşkilata gerek vardır ve tartışılması bile abestir" sözleriyle örgütün teşkilinin gerekliliğine dikkat çekmiştir. (Er, 2003: 45)

Medya, toplumun yapısını, kurulu düzenini ve bireyler arasında cereyan eden toplumsal ilişkileri yeniden yaratma, yeniden şekillendirme, yeniden üretme ve yorumlama gücüne ve yeteneğine sahiptir. Semboller, işaretler, sayılar, sözcükler ve resimlerden yada bunların bileşkesinden oluşan iletiler yalnızca mesaj taşımazlar. Aynı zamanda insanların dünyasını yeniden şekillendirip yorumlar, ona yeni boyutlar kazandırır. Medyanın bu şekillendirme ve değiştirme etkisi bireyler ve genel anlamda toplum boyutuyla da sınırlı kalmayıp, toplumsal ve siyasi yapı

içinde etkin bir konuma sahip olan siyasi liderleri ve meşru hükümetin politikalarını da kapsayacak boyutlara ulaşabilmektedir. (Arslan, 2004: 1)

Nitekim basın, haber verme işlevini yerine getirirken, düz bir tarzda haber verme özelliğini çoğu zaman kullanmamaktadır. Haber verme, düz bir tarzda haber iletmekten öteye geçmiş, bir propaganda aracı haline gelmiştir. Haber, çoğu zaman alınan merkezin veya sunanın yorumu ile aktarılmaktadır. Dolayısıyla, hazırlayıcı kaynak, propaganda gücünü son derece etkin bir tarzda kullanmaktadır ki, (Eriş, 1996: 524-525) nitekim, basın, bu özelliğinin bilincinde olan siyasi çevrelerce çok uzun zamandır propaganda aracı kullanılmak durumundadır.

Egemen ideolojiyi yaygınlaştıran etkili araçlar olan kitle iletişim araçları, (Yengin 1996: 6) siyasilerin topluma mesajlarını iletebilecekleri en önemli araçlar durumundadır.

Mondros Ateşkes Mütarekesi sonrası Birinci Dünya Savaşı'ndan galip çıkan devletlerce işgal edilen ve bu ülkelerin güdümü altına sokulmaya çalışılan Osmanlı Devleti'nin ve onun yöneticilerinin kararsız tutumları sonucu kargaşaya ve kesin bir sona sürüklenen Türk devletinin durumunu görüp buna bir son verme isteğiyle Türk halkının desteğini de arkasına alarak tam bağımsız bir Türkiye kurmak için mücadeleye başlayan Mustafa Kemal Atatürk de, bu mücadelesinde propaganda faaliyetlerine ağırlık vermiş ve bunu yaparken de kitlelerin fikir hayatı üzerinde etkinliğinden kuşku duymadığı kitle iletişim araçlarını kullanmıştır.

Cumhuriyetin İlk Yıllarında Hükümetçe, Basınla Alakalı İzlenen Politika

Atatürk, cumhuriyetin kurulmasından sonra da kitle iletişim araçları üzerindeki deneti-

mini sürdürmüştür. Böyle bir politika izlemeyi şart görmüştür. Çünkü, Türkiye Cumhuriyeti çok genç bir devlettir. Olası iç ve dış müdahaleler ve fikir ayrılıkları henüz tam oturmamış devlet mekanizmalarına zarar verebilecektir ki, bu da hiç istenmeyen durumlara yol açabilecektir. Böyle bir duruma mahal vermemek için yeni Türkiye Cumhuriyeti hükümeti tarafından gerekli tedbirlerin alınması zorunlu görülmüş olsa gerektir.

Cumhuriyetin ilk dönemlerinde halifelik henüz kaldırılmamıştır. Halifeliğin kaldırılması düşünülmektedir, ancak İstanbul'da bu kurumu savunanlar da vardır. 10 Kasım 1923'de İstanbul Baro Başkanı eski milletvekillerinden Lütfi Fikri halifeye seslenen mektubunda, halifeliği savunarak halifenin asla görevinden istifa etmemesi gerektiğini ileri sürmektedir. Bunu takiben Hüseyin Cahit Yalçın'ın *Tanin*'de bir yazısı çıkar. Yalçın yazısında: "Hilafet bizden giderse beş-on milyonluk Türkiye Devleti'nin İslam alemi içinde hiçbir önemi bulunmayacağını, Avrupa siyaseti gözünde de değersiz bir hükümet durumuna düşüleceğimizi anlayabilmek için büyük bir dırayete lüzum yoktur... her Türk hilafet makamına dört elle sarılmak mecburiyetindedir". *İkdam* gazetesinden Ahmet Cevdet, *Tevhid-i Efkâr*'dan Velid Ebuzyiya da bu fikri desteklerler. Gazeteciler bu tutumlarından ötürü tutuklanarak, mahkemeye ihanet suçundan mahkemeye sevk edilirler. Bu dönemin ileri gelen milletvekillerinden Topçu İhsan Bey'in başkanlığında bir yargı kurulu düzenlenip İstanbul'a gönderilir. Yapılan yargılama sonunda tek sanık mahkum olmuştur, o da Lütfi Fikri'dir. (Topuz, 1973: 135-136)

Mustafa Kemal Atatürk'ün şu sözleri dönemin hükümetçe basınla alakalı izlenen politikasını anlamamıza yardım etmekte-

dir: "Türk basını milletin gerçek seda ve iradesinin kendini belirtmesi şekli olarak cumhuriyetin çevresinde çelikten bir kale vücuda getirmelidir, bir fikir kalesi, zihniyet kalesi. Basın mensuplarından bunu istemek cumhuriyetin hakkıdır. Bütün milletin samimi bir birlik ve dayanışma içinde bulunması zarurettir. Umumun selamet ve saadeti bundadır. Mücadele bitmemiştir. Gerçekleri milletin kulağına ve vicdanına gereği gibi ulaştırmakta basının görevi çok, çok önemlidir...". İstiklal Mahkemesi başkanı Topçu İhsan'ın: "Basın su ve ateş gibi bir unsurdur. Hem çok faydalı hem de çok zararlı olabilir. Yapılacak şey iyi ilişkiler kurarak faydalarını en yükseğe, zararlarını en aşağıya indirmektir" şeklindeki sözleri de Cumhuriyetin kurulmasının hemen sonrasında basınla ilgili uygulanan politikayı anlamakta yararlı olacaktır. (Topuz, 1973: 137)

Atatürk'ün basın üzerindeki yoğun ilgisi ve kontrolü bundan sonra da devam etmiştir. Zor şartlar altında, olumsuzluklar ve yokluklar içinde kurulan genç Türkiye Cumhuriyeti'nin devamlılığı büyük önem arz etmektedir ve bunun için de kamuoyunun oluşturulması ve yönlendirilmesinde büyük etkinliği olduğu düşünülen basınla alakalı olarak genç hükümet yetkilileri tarafından gerekli tedbirler alınmıştır.

Sonuç

Basının, kamuoyunun fikir hayatı üzerinde etkinliğine son derece kati bir şekilde inanan Atatürk, millî mücadeleye başladığı ilk dönemlerde askerî sahada giriştiği mücadeleye destek sağlamak amacıyla fikrî sahada da bir mücadeleye girişmiş ve bu mücadelede silah olarak basını ve diğer kitle iletişim araçlarını seçmiştir.

Öncelikle telgraf hatlarını kontrolü altına alan Mustafa Kemal, ardından basın faali-

yetlerine girişmiş ve sırasıyla *İrade-i Milliye* ve *Hakimiyet-i Milliye* gazetelerini yayınlamıştır. İstanbul basınıyla da irtibata geçen Mustafa Kemal, Anadolu hareketine destek veren bazı gazeteciler ve gazetelere maddi veyahut manevi destek sağlamış, ayrıca bağımsızlık mücadelesinin yürütülmekte olduğu Anadolu'da çevre halkını bağımsızlık hareketi ile bilgilendirmek ve onları bu harekete dahil olmaya ikna edebilmek düşüncesiyle Anadolu vilayetlerinde çeşitli gazete ve dergilerin kurulmasını teşvik etmiş ve sonrasında da bu yayın organlarına maddi destek verilmesini sağlamıştır. İstanbul ve Anadolu basının, belirlenen hedeflere hizmet edecek doğrultuda ve zamanlı olarak bilgilendirilmesi için Anadolu Ajansı'nın kurulmasına karar vermiş ve bu kurumun kuruluş çalışmalarıyla bizzat ilgilenmiştir. Ayrıca, özellikle dünya kamuoyunun, bahsini yaptığımız şekilde bilgilendirilebilmesi ve İstanbul ve Anadolu kamuoyunun dünyada gelişen olaylardan özellikle de Türkiye ile alakalı gelişen olaylarından haberdar olabilmesi için Avrupa basının taranması, ilgili haber veya makalelerin Türkçe'ye akta-

rılması ve bunların zamanlı olarak İstanbul, Ankara ve Anadolu'nun çeşitli vilayetlerinde yayınlanmakta olan gazetelere iletilebilmesi amacıyla Matbuat ve İstihbarat Müdüriyeti-i Umumiyesi'nin kurulmasını temin etmiştir.

Atatürk, belirlenen amaç uyarınca, bu amaca uygun hareket etmesi istenen kitle iletişim araçları aracılığıyla, uzun yıllar aralıksız olarak faaliyetlerini sürdürmüştür. Bağımsızlık fikrini benimsemiş, kararlı, ne istediğinden emin olan geniş bir halk kitlesi yaratmayı amaçlamıştır. Amaçlanan fikir birliği etrafında birleşmiş bu geniş halk kitlesiyle, girişilen bağımsızlık mücadelesinin çok daha etkili olacağını ve sonuca daha emin adımlarla gidileceğini düşünmüştür. Nitekim, mücadeleden başarıyla çıkmış, sonrasında da kazanılan bağımsızlığın elde tutulabilmesi için yine basının desteğinden faydalanılmıştır. Zeki ve ileri fikirli bir devlet adamı olan Atatürk, basının gücünü son derece iyi ve yerinde tahlil eden bir kişilik olmuş ve bu silahı haklı mücadelesinde kullanmıştır.

Kaynakça:

- ARSLAN, D. Ali (2004). "Medyanın Toplumsal Gücü", <http://ilef.ankara.edu.tr>, 20.01.2004.
- "Büyük Millet Meclisi Bugün Açılıyor", *Hakimiyet-i Milliye*, no: 24, 23 Nisan 1920, s. 3.
- "Büyük Millet Meclisi Toplantılarıyla İlgili Ayrıntılı Bilgiler: Büyük Millet Meclisi Birinci İçtimaı Birinci Celse 23 Nisan 1920", *Hakimiyet-i Milliye*, no: 26, 1 Mayıs 1920, s. 2-3.
- "Büyük Millet Meclisi'nin Memlekete Beyanamesi", *Hakimiyet-i Milliye*, no: 25, 28 Eylül 1920, s. 1.
- COŞAR, Ömer Sami (yayın tarihi belli değil). *Millî Mücadele Basını*, Gazeteciler Cemiyeti Yayınları, İstanbul.
- ÇAPANOĞLU, Süleyman (1960). *Basın Tarihimize İlave*, Hür Türkiye Mecmuası Yayınları, İstanbul.
- ER, Turgut (2003). *Türkiye'de Basın Yayın ve Taatma*, Basın Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara.
- ERİŞ, Metin (1996). "Kitle İletişim Araçlarının Artan Gücü", *Yeni Türkiye Dergisi: Medya Özel Sayısı*, C. II, Sayı: 11: 523-528.

- KABACALI, Alpay (2000). **Başlangıçtan Günümüze Türkiye’de Matbaa, Basın ve Yayın**, Literatür Yayınları, İstanbul.
- KOLOĞLU, Orhan (1994). **Havas-Reuter’den Anadolu Ajansı’na, Çağdaş Gazeteciler Derneği Yayınları**, Ankara.
- “Mustafa Kemal Paşa Hazretleriyle Mülakat”, **Hakimiyet-i Milliye**, no:101, 6 Şubat 1921, s.1.
- “Mustafa Kemal Paşa’nın Beyanatı”, **Hakimiyet-i Milliye**, no: 36, 7 Haziran 1920, s. 1.
- ÖZKAYA, Yücel (2001). **Millî Mücadelede Atatürk ve Basın**, C. II, Yeni Gün Haber Ajansı Basın ve Yayıncılık, İstanbul.
- “Propaganda”, <http://www.tdk.gov.tr/tdksozluk/20.01.2004>.
- “Tarihi Vakıa: Büyük Millet Meclisi”, **Hakimiyet-i Milliye**, no: 24, 23 Nisan 1920, s. 1.
- TEKELİ, Safa (haz). (2002) **Atatürk ve Anadolu Ajansı**, Anadolu Ajansı Yayınları, Ankara.
- TOPUZ, Hıfzı (1973). **100 Soruda Türk Basın Tarihi**, Gençlik Kitabevi, İstanbul.
- YENGİN, Hülya (1996). **Medyanın Dili**, Der Yayınları, İstanbul.